

Koningin Wilhelminalaan 5 | 3527 LA Utrecht
Postbus 2758 | 3500 GT Utrecht

T 030 - 233 23 37 | info@divosa.nl
NL75 INGB 0000194416 | KvK 40532318 Midden-Nederland

Wanneer rondkomen niet vanzelfsprekend is

11 juli 2019

www.divosa.nl

Divosa maakt zich zorgen over de groep mensen die de huishoudbegroting niet sluitend krijgt. Het gaat niet langer alleen om huishoudens met een minimuminkomen; gemeenten zien dat steeds meer mensen met een hoger inkomen in de problemen komen. Onzekere inkomsten, stijgende vaste lasten en te weinig financiële buffers maken het voor hen lastig om rond te komen. Maar ook complexe toeslagen en een flexibele arbeidsmarkt maken dat huishoudens in de financiële problemen komen.

Gemeenten vervullen hun rol als vangnet voor inwoners met een laag inkomen, die niet of moeilijk kunnen rondkomen. Zij richten hun minimabeleid in om mensen, ondanks een laag inkomen, mee te laten doen en een toekomst te bieden. Maar gemeenten kunnen en mogen geen inkomenspolitiek voeren. Dat betekent dat mensen met een hoger inkomen¹ die hun begroting niet rond krijgen, geen aanspraak kunnen maken op ondersteuning van gemeenten.

En dat is logisch: deze mensen zouden zelf in staat moeten zijn met hun inkomen hun hoofd boven water te houden. Een aantal maatschappelijke ontwikkelingen en landelijke beleidskeuzes zorgt er echter voor dat dit hen niet lukt. Divosa vindt dat moet worden voorkomen dat deze mensen langdurig afhankelijk worden van overheidsondersteuning. De ambitie is juist om iedereen naar vermogen zelfredzaam te laten zijn.

Divosa roept daarom het Rijk en sociale partners op om samen fundamenteeler te werken aan het vergroten van de bestaanszekerheid voor alle huishoudtypes en inkomens.

Bestaanszekerheid vormt de basis voor ontwikkeling ...

Divosa staat voor een inclusieve samenleving, waarin iedereen tot zijn recht komt en op een gelijkwaardige manier actief meedoet. Zo'n samenleving biedt perspectief aan iedereen. Perspectief om een zinvolle bijdrage te leveren aan de samenleving en om te werken aan ontwikkeling. Bestaanszekerheid is daarvoor essentieel.

Divosa verstaat onder bestaanszekerheid niet alleen de zekerheid van voldoende en voorspelbaar inkomen. Ook zekerheid om betaalbaar te wonen, toegang tot betaalbare zorg en de mogelijkheid om een financiële buffer op te bouwen voor onverwachte uitgaven ziet Divosa als noodzakelijke voorwaarden om de rust en ruimte te vinden die nodig is om je als mens te ontwikkelen en mee te doen in de samenleving.

... maar steeds meer mensen hebben moeite met rondkomen.

2,6 miljoen huishoudens komen moeilijk rond rapporteert Nibud². Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) concludeert dat steeds meer werkenden in armoede leven³. SCP gebruikt in hun analyse het 'niet-veel-maar-toereikend criterium', grotendeels gebaseerd op gegevens van het Nibud. Deze norm is opgebouwd uit noodzakelijke uitgaven aan zoals voeding, wonen en zorg. Daarbij opgeteld zijn de minimale kosten van ontspanning en sociale participatie.

¹ De meeste gemeenten hanteren voor het minimabeleid een inkomensgrens tussen 100-130 procent van de bijstandsnorm

² Nibud (2018) Factsheet rondkomen en geldproblemen.

³ SCP(2018) Als werk weinig opbrengt.

Of het niet-veel-maar-toereikend criterium reëel (en het budget voldoende) is, hangt echter sterk af van waar iemand woont. De beschikbaarheid van betaalbare woningen verschilt namelijk sterk in Nederland. Waar betaalbare woningen schaars zijn, zijn de vaste lasten hoger dan de bedragen die Nibud en SCP als uitgangspunt nemen voor landelijke koopkrachtberekeningen.

Het gevolg is dat – zeker in gebieden met een tekort aan betaalbare woningen – steeds meer mensen met een hoger inkomen hun inkomsten en uitgaven niet in balans houden. Mensen met een beroep als doktersassistent, kapper, receptionist, consulent of caissière, maar ook politieagenten of onderwijzers komen in de knel. Dat zijn beroepen die de samenleving hard nodig heeft.

Het Nibud constateert dat o.a. door de krapte op de arbeidsmarkt de vaste lasten van een huishouden met een modaal inkomen en een gemiddelde huur inmiddels zijn opgelopen tot meer dan 55 procent van het netto-inkomen⁴. Het budgetinstituut stelt dat huishoudens niet meer dan de helft van hun netto-inkomen kwijt zouden mogen zijn aan vaste lasten. Als de vaste kosten hoger zijn, ontstaat de situatie dat huishoudens niet meer in staat zijn om in bepaalde steden te gaan of blijven wonen.

Niet iedereen profiteert van de economische groei.

Op dit moment hebben we te maken met hoogconjunctuur en een lage werkloosheid. De verwachting is dat het met iedereen financieel beter gaat, maar de cijfers laten een ander beeld zien. Een aanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking heeft het gevoel dat het onvoldoende profiteert van de economische groei. Dat zorgt voor onrust en versterkt het beeld van ongelijkheid.

Wie toegang heeft tot economische hulpbronnen en vaardigheden zoals inkomen, vermogen, voldoende opleiding in een kansrijke sector heeft minder kans op armoede. Met een hogere opleiding is de kans op een goedbetaalde baan immers groter.⁵ Ook niet-economische hulpbronnen dragen bij aan bestaanszekerheid, zoals gezondheid, aantrekkelijkheid en sociaal en cultureel kapitaal.

Het probleem zit ook in een flexibele arbeidsmarkt, ...

De financiële situatie van een huishouden kan uit balans zijn omdat er te weinig geld binnenkomt. De ontwikkelingen op de arbeidsmarkt dragen hieraan bij. Veel mensen kunnen alleen een baan in deeltijd krijgen of werken tegen een laag uurtarief. Daarnaast zorgen tijdelijk en flexibel werk en nulurencontracten voor een wisselend inkomen. Het type contract dat werkgevers aanbieden is dus van grote invloed op de financiële situatie van hun werknemers.

... een complex toeslagensysteem, ...

Het SCP⁶ constateert dat de teruglopende koopkracht van huishoudens als gevolg van achterblijvende lonen de belangrijkste oorzaak is van toename van het armoedepercentage sinds de eeuwwisseling. Het Rijk vult te lage inkomens weliswaar aan via de huur-, zorg- en kinderopvangtoeslag, maar het systeem kent grote nadelen.

Veel mensen verdwalen in de complexe regels en bureaucratie en maken hierdoor onbedoeld fouten. Juist mensen die behoefte hebben aan ondersteuning, zijn vanwege hun lage inkomen aangewezen op inkomensondersteuning via toeslagen.

Bovendien zijn de toeslagen voorschotten op basis van inkomensschattingen. Daardoor krijgen miljoenen mensen achteraf te maken met herberekeningen en terugvordering van toeslagen. Zeker de mensen met flexibele en tijdelijke arbeidscontracten worden hierdoor getroffen.

Omdat de Belastingdienst toeslagenschulden verrekent met lopende toeslagen, kunnen mensen hun lopende verplichtingen niet meer voldoen en raken zij (verder) in de schulden.

⁴ Nibud (2019) Nibud Budgethandboek 2019.

⁵ SCP (2018) Als werk weinig opbrengt.

⁶ SCP (2018) Als werk weinig opbrengt

... maar ook in stijgende uitgaven, ...

De huishoudbegroting kan ook uit balans raken door te hoge uitgaven. Huishoudens hebben daar lang niet altijd invloed op. Zo stijgen de kosten van de zorgpremies en huren de laatste jaren sterk. Ook brengt de energietransitie kosten met zich mee: de energiekosten stijgen, terwijl huurders geen invloed hebben op de kostbare energiebesparende maatregelen die verhuurders moeten nemen. Bovendien wonen ze vaker dan gemiddeld in slecht geïsoleerde woningen. Divosa vindt het bemoedigend dat de Tweede Kamer het kabinet unaniem heeft opgeroepen om de financiële gevolgen van de transitie te minimaliseren.

... technologische en financiële ontwikkelingen, ...

Geld uitgeven wordt steeds eenvoudiger door betalen via pinpas of mobiele telefoon en winkelen via internet is inmiddels ingeburgerd. Ook de mogelijkheden voor flitskrediet en betaling achteraf nemen toe. Gemeenten ondersteunen huishoudens daarom met budgetcursussen of een budgetcoach om overzicht te krijgen in hun administratie en te leren budgetteren. Daarnaast bieden gemeenten digitale hulpmiddelen om beter grip te houden op inkomsten en uitgaven.

... life events, ...

Wanneer de begroting niet sluitend is, belanden mensen snel in de schulden. Die drukken zwaar op hun begroting en welzijn. Ook mensen met een hoger inkomen komen in geldproblemen. Vaak door ingrijpende gebeurtenissen zoals een scheiding, ziekte of ontslag.

De financiële gevolgen van dergelijke 'life events' leiden tot stress waardoor er weinig ruimte overblijft voor ontwikkeling op andere levensgebieden zoals zorg, participatie, gezondheid en opvoeding. Uit onderzoek blijkt bovendien dat leven met stress en weinig geld ten koste gaat van het denkvermogen en vermogen om verstandige (financiële) keuzes te maken.⁷

Voor de ontwikkeling van mensen is het dus essentieel dat de basis op orde is. Voor gemeenten betekent dit dat inspanningen om inwoners op andere leefgebieden te ondersteunen alleen effectief zijn als in hun basisbehoeften – onderdak, voeding en zorg – is voorzien.

... en complexiteit van de samenleving.

Wet- en regelgeving en koopkrachtberekeningen gaan uit van rationele mensen die weten waar ze recht op hebben, dat ook krijgen en niet worden geconfronteerd met financiële tegenslagen. Mensen die het lukt overzicht te houden over alle inkomsten en uitgaven, zodat ze weten wat ze nog kunnen uitgeven.

Die veronderstelling is keer op keer door onderzoek weerlegd. In de praktijk is de juiste keuzes maken een moeilijke opgave door de complexiteit en hoeveelheid van regelingen. Zeker voor de mensen die laaggeletterd zijn of een licht verstandelijke beperking hebben.

Kinderen de dupe

Gemeenten proberen met maatwerk vanuit het armoede- en minimabeleid te voorkomen dat mensen met een laag inkomen en hun kinderen volledig aan de kant komen te staan. Bijvoorbeeld met kindpakketten, een bijdrage voor sporten en cultuur, kwijtschelding van gemeentebelastingen, collectieve zorgverzekeringen en bijzondere bijstand. Ook bieden ze ondersteuning bij het vinden en behouden van werk.

Gezinnen met een hoger inkomen en hoge vaste lasten komen echter niet in aanmerking voor gemeentelijk armoede- of minimabeleid, omdat deze regelingen zich, net als de toeslagen vanuit het Rijk, richten op ondersteuning voor mensen met een laag inkomen.

Hoezeer gemeenten ook hun best doen om kinderen te behoeden voor de gevolgen van financiële tekorten in het gezin, meer dan een doekje voor het bloeden is het niet. De echte oplossing vraagt om effectief inkomensbeleid en de garantie van bestaanszekerheid.

⁷ Mullainathan & Shafir (2013) Schaarste; Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen.

Samen werken aan een structurele oplossing

Het mag duidelijk zijn dat gemeenten het probleem niet kunnen oplossen. Daar is een samenhangende aanpak voor nodig waarin alle betrokkenen hun verantwoordelijkheid nemen. Enkele denkrichtingen daarvoor:

- > Maak als Rijk, gemeenten, werkgevers, zorgverzekeraars en woningcorporaties goede afspraken wie welke verantwoordelijkheid draagt om de oorzaken van deze problematiek aan te pakken.
- > Gemeenteraden moeten zich bewust zijn van de beperkte beïnvloedingsmogelijkheden van de gemeente; het minimale kan de gevolgen van armoede verzachten, maar niet de structurele oorzaken wegnemen.
- > Het Rijk en sociale partners zullen de basis voor ieders bestaanszekerheid moeten bieden. Gemeenten kunnen bij een goede basis hun functie als vangnet voor individuele gevallen vervullen.
- > Laat in koopkrachtplaatjes huishoudtypen en regionale verschillen in de kosten van huur meewegen. Gangbare koopkrachtplaatjes die dat niet doen geven een te rooskleurig beeld van de financiële situatie van veel gezinnen.
- > Bestaanszekerheid gaat niet alleen over voldoende inkomen, maar ook over de zekerheid dat het systeem van inkomensondersteunende regelingen toegankelijk, betrouwbaar en begrijpelijk is. Dat betekent eenvoudige communicatie van de overheid richting haar burgers, een (toeslagen)systeem dat niet werkt met voorschotten op basis van schattingen en verrekeningen met lopende toeslagen.
- > Als lokale en nationale overheid hebben we de verantwoordelijkheid om behoorlijk te handelen en zelfredzaamheid niet te overschatten. Deze notie verdient verdere uitwerking in de manier waarop de overheid schulden incasseert.
- > Weeg bij grote maatschappelijke vraagstukken als de energietransitie altijd mee welke financiële druk maatregelen leggen op mensen met een laag besteedbaar inkomen.
- > Neem snel maatregelen om schulden terug te dringen.

Divosa blijft met leden, partners en het Rijk in gesprek om het probleem van onzekere en instabiele inkomens aan te kaarten, te onderzoeken om samen aan oplossingen te werken.